

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ТА ОСВІТИ МОЛОДІ

УДК 17.022.1

О.О. ПЕТУТІНА, канд. філос. наук, доц., НТУ «ХПІ», Харків

ЧИ ПОТРІБЕН УНІВЕРСИТЕТУ КОДЕКС ЧЕСТІ СТУДЕНТА?

Запровадження Кодексу честі студента розглядається у статті як один з найефективніших засобів боротьби з негативними явищами у розвитку моральних відносин в університеті. У Додатку наводиться Проект Кодексу честі студента НТУ «ХПІ».

Введение Кодекса честі студента рассматривается в статье как одно из эффективных средств борьбы с негативными явлениями в развитии моральных отношений в университете. В Приложении приводится Проект Кодекса честі студента НТУ «ХПИ».

In the article the introduction of the Student Honor Code is considered as one of the effective combat means with the negative phenomena in the development of moral relations at the university. The project of the Student Honor Code of NTU «KhPI» is given in the article.

Приєднання України до Болонського процесу є потужним поштовхом до позитивних змін у таких важливих аспектах життя вітчизняних вищих навчальних закладів, як автономія університетів, моніторинг якості освіти, прозорість систем вступу та оцінювання знань, мобільність студентів та викладачів. Аби долучитися до європейського освітнього простору, стати його повноправним учасником країні слід зважитися на суттєві перетворення в системі вищої освіти, які стосуються не лише протокольних заходів (впровадження двоступеневої освіти, придатних до порівняння освітніх ступенів, введення кредитно-модульної системи, сприяння науковій творчості студентів і викладачів, участь у міжнародній співпраці з оцінювання якості навчання тощо), але й глибинних змін моральних засад української освіти й науки. І хоча брак професійної етики дається взнаки в різноманітних сферах нашого життя, девальвація моральних цінностей саме у цих галузях відчувається найбільше, оскільки майже кожна сім'я постійно стикається з освітніми закладами.

Проблеми морального клімату університетського середовища та його очищення в Україні початку ХХІ ст. постали надзвичайно гостро. Вони пов'язані не тільки з корупцією. Найпоширенішими є плагіат, що проявляється у різних формах (списування контрольних завдань інших студентів, копіювання креслень або звітів про проходження практики, лабораторних робіт або комп'ютерних програм), несанкціоноване отримання допомоги під час тестування чи іспитів, або ж незаконне придбання аркушів з тестами чи екзаменаційних білетів до контрольного заходу. Інші спроби отримати бали або кредити нечесним шляхом – неодноразове подання одних і тих самих підсумкових робіт і рефератів, використання особистих стосунків з метою підвищення оцінки, фальсифікування у заліково-екзаменаційних відомостях і записах журналу академічної групи, самостійне заповнення «хвостівок».

Але академічну нечесність виявляють і викладачі. Неодинокими є випадки ігнорування авторських прав, використання недозволених джерел інформації, викрадення навчальних і наукових матеріалів, некоректного використання дослідницької інформації під час презентації результатів, недозволеного доступу, маніпулювання або псування лабораторного обладнання, комп'ютерних програм, представлення підроблених результатів досліджень, перекручування інформації про джерела даних. Всі ці явища настільки поширені, що вже вважаються майже природними. Проте, є більш ганебні форми аморальної академічної поведінки: коли підручник або методичний посібник одного автора перетворюються в «колективну роботу», а результати наукових досліджень лабораторії – у дисертацію її керівника; коли текст дослідження асистента або аспіранта публікується як монографія завідувача кафедри або декана факультету; коли викладач принижує гідність студентів та безпідставно звинувачує у непрофесійності колег.

Одним з ефективних засобів боротьби з такими негативними проявами моральних відносин, безумовно, може стати запровадження Кодексів честі основних суб'єктів навчально-виховного процесу в університеті – студента, викладача, адміністрації.

Звісно, що честь як форма самосвідомості санкціонує певний моральний статус людини, стандарт її оцінки згідно з належністю до тієї чи іншої соціальної, професійної, національної, статевовікової групи, за конкретними уподобаннями тощо. Історично поняття про честь насамперед виникало як відображення родової й станової диференціації людських спільнот: особа, згідно з первісними уявленнями про честь, не повинна була робити того, що принижувало гідність даного колективу.

Третім століттям до нашої ери датується текст громадянського кодексу херсонесців, що висічений на мармуровій стелі, знайденій під час археологічних розкопок у Криму. В його ритмічних рядках постає громадянин античного полісу.

«... Я служитиму народові й радитиму йому найкраще й найсправедливіше для держави і громадян. ... Я ... не розголошуватиму нічого з потаємного ні елліну, ні варвару, що може зашкодити державі. Я не даватиму або прийматиму дарів на шкоду державі і громадянам. Я не замишлятиму ніякої несправедливої справи проти будь-кого з громадян ... і не дозволю цього й не потаю, але доведу до відома й на суді подам голос за законами. Я не укладатиму змови ні проти херсонеської громади, ні проти будь-кого з громадян, хто не оголошений ворогом народу ... Якщо я довідаюсь про якусь змову, що існує або зароджується, я доведу про це до відома службових осіб ...» [1, с. 183].

Напевно, це найдавніший в історії вітчизняної культури кодекс честі як зведення моральних норм, запропонованих до виконання.

Значення ж однієї з домінант у системі моральних цінностей честь набуває в рицарській етиці, розквіт якої припадає на часи феодального Середньовіччя. Впродовж європейської історії сутнісний зміст панівних у суспільстві моральних кодексів неодноразово змінювався. Разом з тим чимало елементів уявлень про честь зберігали відносно стабільність, будь-то кодекси честі середньовічного рицаря, англійського джентльмена або моральний кодекс будівника комунізму. Прислів'я «Бережи честь з молоду» та афоризми – «Не можна відняти честі, її можна лише втратити» (А. Чехов), а також «Людина ніколи не повинна сходити із широкої дороги честі, навіть під пристойним приводом, що ціль виправдує засоби; до шляхетної мети завжди можна прийти чесним шляхом» (Ч. Діккенс) – і сьогодні не втратили своєї актуальності.

Широка демократизація моралі у сучасному суспільстві позбавила її прямої зобов'язуючої сили; нині ми не маємо тих засобів негайно покарати негідника, мерзотника й нахабу, що існували раніше. І все ж безперечною рисою морального прогресу є те, що належність до людей честі визначається вже не зовнішніми становими ознаками, а вихованням, внутрішнім волевиявленням, покликом серця самої особистості. Наявність людей, для яких поняття про честь зберігає свою життєву вагу, одна з істотних ознак наступництва морально-історичного розвитку людства.

Як категорія етики й поняття моральної свідомості честь характеризує визнання моральних заслуг та чеснот особистості. Ця громадянська оцінка є умовою формування ставлення до людини. Слід вважати на те, що її моральні достоїнства виявляються і оцінюються у процесі виконання певних соціальних обов'язків, ролі лікаря чи банкіра, спортсмена чи студента. У моральних кодексах поняття честі завжди пов'язується з гідністю, репутацією, відповідальністю, совістю, а у кодексах честі воно, звичайно, центральне.

Практика впровадження Кодексів честі у вищих навчальних закладах України нова: їй всього декілька років, але вже накопичений багатий та цікавий досвід. Достатньо набрати в пошуковій системі «Google» «Кодекс честі» або «Student Honor Code» щоб знайти численні та різноманітні за

методологією, змістом, стилем тексту та призначенням Кодекси. Проте культура професійних стосунків, у тому числі й у вищій школі, формується століттями. Звичаї та традиції цієї культури повинні вивчатися та оберігатися, розвиватися й передаватися з покоління в покоління.

В історії вітчизняної вищої школи немало прикладів усвідомлення великої ролі освітянської етики у регулюванні відносин між викладачами та студентами. Наведемо лише один із них. На переломі XVI-XVII ст. в українських ліцеях, гімназіях, колегіумах та академіях докладно визначалися вимоги до особи викладача. В оригінальному «Порядку школи» Львівської гімназії записано, що він «має бути благочестивий, розумний, смиренномудрий, лагідний, не п'яниця, не розпусник, не хабарник, не сребролюбцець, не гнівливий, не зависник, не сміхун, не срамословець, не чародій, не байкар, не прихильник ересей, а підмога благочестя, що уявляє з себе образ добра в усьому» [2, с. 126]. Учні ж, студенти й бурсаки мали за обов'язок передусім утримувати лад і чистоту в приміщеннях. Разом з тим у класах префект (директор) вивішував Приписи з докладним визначенням прав й обов'язків молоді. У Приписах Києво-Могилянської академії було навіть зазначено, в якому порядку студенти різних напрямків підготовки («поети», «ретори», богослови, філософи тощо) мають входити до учбової будівлі. Вже тоді застосовувалася система відстеження порушників Порядків та Приписів, при цьому в багатьох випадках заохочувалася діяльність добровільних інформаторів, які звертали увагу викладачів на випадки порушення правил поведінки іншими учнями, студентами, бурсаками.

Навряд такі стосунки суб'єктів навчального процесу можна назвати партнерськими. Але і у новітній період нашої історії, незважаючи на численні та енергійні заходи по впровадженню реформи освіти залишається традиційною схема керування – згори донизу, панує авторитаризм, свавілля адміністрації. З іншого боку, низка документів Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України декларує студента як партнера навчально-виховного процесу, який має право визначати та оцінювати зміст фахової освіти та контролювати власну освіту. Проте, як влучно зазначав Г. Сковорода: «Не можна збудувати словом, коли теж саме руйнується ділом» [5, с. 123].

Все ж таки актуальність розробки і впровадження Кодексу честі студента у вищих навчальних закладах України зумовлена, перш за все, підвищенням активності самих студентів університетів та їхньої відповідальності за власне майбутнє. За даними досліджень ціннісних орієнтацій абітурієнтів і студентів, що майже десять років проводяться соціологічною лабораторією кафедри етики, естетики та історії культури НТУ «ХП», кар'єра, особиста свобода і незалежність, а також активна громадянська позиція у вирішенні актуальних соціальних проблем серед провідних цінностей студентів мають тенденцію до постійного зростання.

За останні три роки різноманітні студентські та громадські організації,

такі як Ліга студентів Асоціації правників України (Київ), Альянс (Донецьк), Комітет підтримки студентського самоврядування (Львів), Студентський парламент НТУ «ХП», організували і провели декілька конференцій з метою ознайомлення та використання досвіду США й західноєвропейських країн у розробці принципів та правил освітянської етики, які б регулювали стосунки між студентами, викладачами та адміністрацією у вітчизняних університетах. Одна з таких конференцій – «Впровадження Кодексів ВНЗ Центральної та Східної України: роль студентства» (2009 р.) відбулася у нашому місті. Центр розвитку громад Харкова започаткував проект «Доброчесність і верховенство права у вищих навчальних закладах Центральної та Східної України». Комітет підтримки студентського самоврядування та Асоціація молодих реформаторів розпочали проект «Підвищення потенціалу студентського самоврядування в Україні: впровадження кодексів честі у ВНЗ Львівської та Волинської областей». Вже вкотре ми з надією дивимося на країни Заходу, сподіваючись якимось адаптувати їхній досвід до наших українських реалій та намагаючись у такий спосіб вирішити свої проблеми, очистити університетське життя від бруду нескінченних дрібних злочинів, сприяти вихованню представників гуманітарно-технічної еліти, які вміють відстоювати свої права й поважають права інших. Проте, такі заходи зміцнюють міжуніверситетську солідарність, співпрацю з метою просування даної ідеї. Вищі навчальні заклади допомагають один одному під час розробки Кодексів організувати семінари й тренінги, здійснювати роз'яснювальну роботу серед студентів і викладачів, яка повинна передувати впровадженню Кодексу честі.

Його базою і одночасно альтернативою можна вважати Правила поведінки студентів, які визначають їх основні обов'язки та права, заходи дисциплінарного і громадянського впливу, систему покарання (стягнення) за їх порушення. Якщо, наприклад, відкрити «Правила внутрішнього розпорядку НТУ «ХП», то можна знайти саме такий текст. Але Кодекс честі не укладається начальниками відділу кадрів та юридичного відділу, головою профспілкового комітету. Разом з тим це і не кодекс у вузькому юридичному значенні цього слова, де значну увагу приділено визначенню термінології, точним описам процедур тощо.

Кодекс честі студента є добровільною угодою, що визначає поведінку студента з моменту зарахування і до завершення навчання. Він передбачає установку на солідарність між студентами, викладачами та адміністрацією, спільність поглядів на освітянські цінності. Кодекс закріплює основні етичні норми, до виконання яких повинні прагнути всі, на кого розповсюджується його дія. Отже, ефективність Кодексу честі залежить від розуміння студентами відповідальності, що покладає на них його виконання, та від зацікавленості всіх сторін у врегулюванні стосунків між суб'єктами навчально-виховного процесу.

Задача, яку вирішує автор-укладач Кодексу честі, містить у собі

протиріччя: бо кодексом треба охопити як моральні норми, які практикуються більшістю, бо вже існують у моральній свідомості суспільства, так і ті, що вважаються обов'язковими, але найчастіше порушуються. З упевненістю можна зазначити, що всі спроби створити всеосяжні зводи правил поведінки студента через невірну посилку, що їх можна сформулювати раз і назавжди, стосовно до всіх життєвих обставин і умов навчально-виховного процесу, приречені на невдачу.

Принципово важливою є процедура запровадження Кодексу: вона є результатом обговорення його тексту всіма суб'єктами – студентами, викладачами, адміністрацією. Він не приймається згори, бо виступає своєрідною суспільною угодою, ухвалення якої – наслідок руху назустріч з одного боку студентської громади, з другого – професорсько-викладацького складу та керівництва університету. Тільки за таких умов Кодекс спрацює, а не залишиться красивою декларацією у довіднику студента, на плакаті біля деканату, веб-сторінці університету чи білборді на його території.

Аналіз досвіду впровадження Кодексів честі в українських університетах виявляє його суттєву відмінність від практики американських та європейських вищих навчальних закладів, яка передбачає порядок і формальну процедуру звинувачення студентів у порушенні Кодексу, юридичну систему розгляду справ, пов'язаних із випадками ігнорування академічних норм, а також санкції та апеляції.

Проте, слід зауважити, що Кодекси честі на Заході є продуктом освітянської культури, яка формувалася не одне століття. Її суб'єктом є вільний інтелектуал, який власноруч будує своє майбутнє, а тому з юнацтва вчиться відстоювати свої права, професійно захищати себе. Тому судові процеси, передбачені Кодексом, – важлива практика перед самостійним життям. Система судових санкцій, яка передбачає покарання за порушення Кодексу, є важливою умовою, що забезпечує його дієвість. Спільними для багатьох університетів США є суди, які складаються з викладачів, студентів та представників адміністрації. Концепція судочинства в американських вищих навчальних закладах полягає у дотриманні правил проведення спеціального слухання, оскільки студент як громадянин має право знати причини, через які його викликають до суду, бути вислуханим та давати необхідні пояснення. Ще у кінці 60-х рр. XX ст. студенти США одержали право на об'єктивне розслідування. Судам же забороняється приймати дисциплінарні рішення, що не підтверджені доказами. Таким чином методологія Кодексу честі студента віддзеркалює передусім базові принципи західної культури, серед яких – демократизм, віра в силу закону, довіра до авторитету влади, готовність співпрацювати з нею.

І можна тільки здогадуватися, що станеться, якщо цю складну систему, яка вироблялася впродовж майже століття, буде перенесено в сучасні українські реалії. Додаймо до того ж нашу традиційну недовіру, а іноді – просто страх перед судовими процесами, прокурорами й суддями. Тому

сьогодні можна лише пропонувати кожному студенту, що вступив до українського університету, підписати спеціальний документ, за яким він зобов'язується виконувати Кодекс честі. Цей документ буде зберігатися в архіві кафедри чи факультету.

Рух до запровадження Кодексу честі студента НТУ «ХПІ» вже розпочався; це ще раз підтверджує, що наш університет прагне досягти відмінних успіхів не тільки у викладанні дисциплін та навчанні студентів, а й підтримувати високі стандарти моральних відносин. Цю проблему вже не перший рік обговорює на своїх сторінках орган студентського самоврядування НТУ «ХПІ» «Студенческий альянс».

Ініціатором розробки Кодексу честі студента НТУ «ХПІ» серед викладачів виступив декан факультету інтегральної підготовки проф. А.В. Кіпенський за підтримкою проректора з науково-педагогічної роботи проф. Ю.Д. Сакари. Проект тексту Кодексу, написаний доцентами кафедри етики, естетики та історії культури: автором статті, а також Г.В. Буряк і М.М. Красіковим. Він надається у Додатку.

Наприкінці статті треба зазначити, що впровадження Кодексу честі студента лише перший крок до оновлення у вищих навчальних закладах України морального середовища. Для регулювання відносин усіх суб'єктів навчально-виховного процесу необхідні Кодекси честі викладача, співробітника, адміністрації. А ще треба доводити через пресу значення цієї ідеї для розбудови повноцінного громадянського суспільства, в якому кожний вимагає поваги до себе і поважає свободу й права інших.

Список літератури: 1. Давня історія України / Толочко П.П., Козак Д.Н., Крижицький С.Д. – К.: Либідь, 1994. – Кн. 1. – 240 с. 2. Історія української культури / За загал. ред. І. Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994. – 656 с. 3. Покликання університету : Зб. наук. праць / Відп. ред. О. Гомілко. – К.: Веселка, 2005. – 304 с. 4. Малахов В.А. Етика: Курс лекцій. – К.: Либідь, 1996. – 304 с. 5. Сковорода Г.С. Байки харківські. Афоризми. – Х.: Прапор, 1972. – 131 с.

Надійшла до редколегії 06.05.2011.

Додаток

Проект

КОДЕКС ЧЕСТІ студента Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

1. Мій вступ до НТУ «ХПІ» – це вибір усього мого життя: будь-де та будь-коли я тепер представник університетської спільноти. Обравши НТУ «ХПІ», я приймаю на себе відповідальність перед тими, хто був переді мною, та тими, хто прийде після мене.

2. Успішність мого навчання – це оцінка мого Університету й моєї Держави. Цілеспрямоване й наполегливе оволодіння обраним фахом із залученням новітніх досягнень науки і техніки; творче застосування у майбутній професійній діяльності отриманих знань, умінь та навичок для максимально повного самовираження й самоутвердження, задля процвітання України – моя головна мета.

3. Наука – це шлях розвитку людства і моєї особистості, тому поєднання навчання з активною участю у науковому пошуку, дослідницькій роботі є для мене найважливішим. Вважаю ганебним привласнювати чийсь думки, відкриття, результати чужої творчої праці, переоцінювати свої здібності та досягнення.

4. Вшановувати і вивчати минуле, сучасне і перспективи нашого славетного Університету, творчі здобутки його визначних вчених, педагогів, випускників, які вписали яскраві сторінки у літопис вітчизняної та світової освіти, науки і техніки, – мій обов'язок.

5. Довіра та шана до професіоналізму моїх Вчителів – початок мого власного професіоналізму. Вважаю за необхідне поважно ставитися та ввічливо спілкуватися з викладачами і співробітниками Університету – наставниками і помічниками у моєму інтелектуальному та духовному зростанні.

6. Честь і гідність – основа реалізації моїх прагнень до самоутвердження і свободи. Тому твердо й непохитно буду відстоювати інтереси колективу факультету, академічної групи. Безчестя для мене – заздрощі та зневага, приниження гідності мого однокашника.

7. Доброзичливість, правдивість, порядність, принциповість, відповідальність за доручену справу та вчинки, вимогливість до себе і оточуючих, милосердя, чуйність – пріоритети мого життя.

8. Мій обов'язок – бути непримиренним до жорстокості, насилля, розпусти, зла у всіх його проявах. Основа цього – вдосконалення мого фізичного стану, зміцнення здоров'я та активна боротьба з палінням, пияцтвом, наркоманією.

9. Мої вчинки сьогодні – це моя Країна завтра. Я повинен поважати Конституцію та законодавство України, вивчати історію рідного краю, мову, вітчизняну культуру, національні традиції українського народу; брати участь у громадському житті, працювати на благо розквіту Держави, а якщо потрібно захищати її.

**Як майбутній професіонал я повністю усвідомлюю,
що мої слова та вчинки створюють репутацію Університету.
Вірність КОДЕКСУ ЧЕСТІ присягаюсь пронести через усе своє життя.**

Петутіна О.О., Буряк Г.В., Красіков М.М.